

POLISEMIA W PRZEKŁADZIE PRAWNICZYM GRECKO-POLSKIM I GRECKO-POLSKI

Karolina GORTYCH-MICHALAK, dr

Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań
kmmgortych@gmail.com

Abstrakt: Wieloznaczność terminologiczna stanowi relatywnie istotny problem w procesie przekładu, który wymaga zastosowania rozwiązania translatorskiego adekwatnego do kontekstu. Zjawisko wieloznaczności zdaje się być również nieco problematyczne do zdefiniowania przez językoznawców, którzy rozważają polisemię w kontekście homonimii i odwrotnie. Mimo dążności języka prawnego do precyzyjnego wyrażania myśli legislatora, wirtualnego autora tekstu prawnego, również i w tekstach prawnych, np. w konstytucjach i ustawach znajdują się wyrazy polisemiczne. Celem niniejszego artykułu jest opracowanie metodologii znajdowania i aplikacji adekwatnych rozwiązań translatorskich do przekładu terminów wieloznacznych polskiego i greckiego języka prawnego. Przedmiotem opracowania są terminy (wyrazy i frazy) zbudowane w oparciu o morfem rdzeniowy «πολιτ» [polit] pochodzące z prawa konstytucyjnego, administracyjnego, cywilnego obecne w greckim i polskim języku prawnym i prawniczym. W wielu opracowaniach wskazuje się na konieczność powiązania terminologii z kontekstem jako podstawy do zapewnienia właściwego ekwiwalentu translacyjnego w obrębie metodologii pragmatycznego przekładu prawniczego. Przeprowadzone badania stanowią przyczynek do rozwoju dalszych opracowań leksykograficznych w obrębie tzw. mniej popularnych języków, jakimi są język grecki i język polski. Wyniki badań mogą być aplikowane w obrębie translatoryki, glottodydaktyki oraz komparatyki prawniczej.

POLYSEMY IN GREEK-POLISH AND POLISH-GREEK LEGAL TRANSLATION

Abstract: Polysemy is a relatively important problem in translation and it requires a translation solution which is adequate to the context. The phenomenon of polysemy seems to be slightly difficult to be defined precisely in linguistics as linguists analyze polysemy in reference with homonymy. Even if legal language aims at expressing accurately meanings, there are many examples of polysemous terms in statutory instruments including constitutions or statutes which are produced by a virtual author – the legislator. The purpose of the paper is to provide methodological means for finding and to applying adequate translational strategies of dealing with polysemous terms occurring in Greek and Polish legal languages. Some legal terms (words and phrases) derived from the morpheme «πολιτ» [polit] of constitutional, administrative and civil Greek and Polish legal language are investigated. The author of the paper emphasises the connection between the terms and the context in which they occur and points out that context analysis is the only way to find successful translational equivalents meeting the requirements of the pragmatic methodology of legal translation. The research might be prolegomena to further lexicographic studies of the so-called lesser spoken languages including for example Greek and Polish languages. The obtained results of the research might be used in translation studies and practice, language teaching and comparative law.

Słowa kluczowe: przekład prawniczy, polisemia, język prawniczy

Wstęp

W wielu opracowaniach językoznawczych polisemia jest terminem zdefiniowanym niejednoznacznie i wiązany z homonią. To właśnie dystynkcja pomiędzy tymi dwoma zjawiskami językoznawczymi jest podkreślaną wielokrotnie trudnością (Gołąb i in. 1968, 238, 432-433, Crystal 2008 i in.). Na potrzeby niniejszego artykułu wyłoniona zostanie definicja pojęcia polisemii w oparciu o szereg opracowań językoznawczych.

Opierając się na przyjętej definicji wskażę, iż w obrębie translologii można wyróżnić co najmniej dwa rodzaje polisemii: polisemię intralingwalną i polisemię interlingwalną. Na wybranych przykładach pochodzących zarówno z greckiego i polskiego języka ogólnego i specjalistycznego (prawnego) uzasadnię, iż zjawisko polisemii obecne jest również w obrębie języka specjalistycznego (polisemia subintralingwalna). Systematyka zjawiska polisemii w formie badań porównawczych jest tematyką stosunkowo rzadko podejmowaną przez badaczy. Jedyne aspekty polisemii, odgrywające bezpośrednio kluczową rolę w przekładzie, głównie jako źródło trudności, są stosunkowo często poruszane w literaturze przedmiotu (Matulewska 2007, 120-121, Grzybek 2009, 207-216, Żrałka 2007, 76, van Vaerenbergh 2009, 48-50, Biel 2008, 29-3, Mohammed 2009, i in.).

Ponieważ jednym z kryteriów dystynkcji pomiędzy polisemią a homonią jest etymologia (Lyons 1975, 447-448), greckie wyrazy i frazy derywowane z morfemu rdzeniowego „πολ” [pol] będą stanowiły materiał ilustrujący zmiany znaczenia w obrębie danego pola semantycznego, co stanowi źródło wieloznaczności.

Na potrzeby badania zjawiska polisemii w języku greckim i polskim, ogólnym i specjalistycznym, analizie porównawczej zostaną poddane głównie terminy (wyrazy i frazy) derywowane od morfemu rdzeniowego „πολ” [pol] obecne w języku prawnym i prawniczym.

Wyniki przeprowadzonych badań zostaną omówione w kontekście pragmatycznego modelu przekładu prawniczego (Kierzkowska 2008), który wydaje się być w ostatnim czasie jedną z najskuteczniejszych metod przekładu tekstów specjalistycznych. Omawiana metodologia przekładu, a dokładnie analiza elementów i właściwości dyskursu translatorycznego, może być narzędziem przydatnym w zapewnianiu właściwego ekwiwalentu translacyjnego.

Metoda badawcza i korpus

Ponieważ jak dotąd w językoznawstwie nie opracowano jednoznacznej definicji polisemii, na potrzeby niniejszego studium wypracowana zostanie definicja zjawiska polisemii, która może mieć zastosowanie w translologii. W obrębie badań nad polisemią wskazane zostaną różne poziomy, hierarchiczne i nie hierarchiczne polisemie w obrębie języka jako systemu.

Przyjmowane w literaturze przedmiotu i w niniejszej pracy kryterium dystynkcji polisemii i homonimii, jakim jest etymologia, stanie się kwalifikatorem wybranej terminologii prawnej i prawniczej zbudowanej na określonym rdzeniu morfologicznym.

Materiał ilustrujący pochodzi z języka ogólnego i języka specjalistycznego i jego zadaniem będzie jest również wprowadzenie do specyfiki języków specjalistycznych.

Języki specjalistyczne, jakim jest np. język prawny, są odmianami języka etnicznego, w którym również występuje zjawisko polisemii. W niniejszy artykule opisowi i systematyzacji poddane zostaną też relacje polisemiczne w obrębie języków specjalistycznych, które mają kluczowe znaczenie dla translologii, a w szczególności dla badań nad przekładem prawniczym.

W niniejszej pracy zakłada się, że obiektem badań i opisu translologii jako dziedziny nauki, jest tłumaczenie, które oznacza proces przekładu (translacja), jak i jego produkt (translat). Metodologia translologiczna ma na celu znalezienie reguł i wyjaśnienie zjawiska przekładu w oparciu o badanie porównawcze języka źródłowego (translant) i języka docelowego (translat) (Dębski 2006, 12). Badania polisemii, zarówno w języku translantu jaki i translatu, doskonale wpisują się w badania translologiczne. Zjawisko polisemii, jako źródła trudności w doborze właściwego ekwiwalentu translacyjnego, wymaga opracowania aparatu metodologicznego, który mógłby ułatwić podjęcie przez tłumacza ekwiwalentnego do sytuacji komunikacyjnej rozwiązania translatorskiego. Z tego względu deskrypcja relacji polisemicznych w język źródłowym i języku docelowym staje się koniecznością nie tylko na poziomie danego języka etnicznego, ale również na poziomie języka specjalistycznego jako wariantu języka etnicznego.

Uzyskane wyniki badań wskażą metodę typologii relacji polisemicznych oraz ich rolę w procesie zapewniania ekwiwalentów translacyjnych w przekładzie specjalistycznym.

Polisemia – pojęcia podstawowe

Istnieje wiele definicji polisemii w literaturze przedmiotu. Większość badaczy określa polisemię jako zjawisko lub sytuację, w której jeden wyraz ma wiele znaczeń (Ullman 1967, 159, Palmer 1981, 100, Weinsberg 1983, 42), lub jeden element słownikowy (leksem) ma wiele znaczeń (Cruse, 1986: 80, Lyons (1987: 146 lub powiązanych ze sobą wariantów znaczeniowych (Löbner 2002, 44).

Językoznawcy podejmują też próby deskrypcji relacji polisemicznych, np. *Polysemy can be defined as one form (written or spoken) having multiple meanings that are all related by extension* (Yule 2010, 120). Również Finch (2000: 173) w jednej z ostatnich swoich publikacji jest zdania, że polisemia jest relacją znaczeniową, w ramach której leksem zdobył więcej niż jedno znaczenie. Podobnego zdania jest też Löbner (2002, 45), który twierdzi, że polisemia odgrywa kluczową rolę z rozwoju historycznym wyrazu, ponieważ leksemy w sposób ciągły przesuwają swoje znaczenie i rozwijają znaczenie swoich wariantów.

Polisemia a homonimia

Polisemia, czyli wieloznaczność, jest często konfrontowana z homonimią, czyli występowaniem w języku homonimów (Gołąb 1968, 238, Kovacs 2011, 7). Homonimy,

zaś, to wyrazy lub formy mające wiele znaczeń (funkcji) wskutek spłynięcia w jedną formę pierwotnie różnych wyrazów (ibid.).

Homonimy w tradycyjnym ujęciu są różnymi wyrazami, ponieważ homonimia nie jest różnicą znaczenia jednego wyrazu (Lyons 1975, 447). W tym świetle etymologia wydaje się być głównym czynnikiem dystynkcji pomiędzy polisemią a homonimią (por. Crystal 2008, Lyons 1975, 448).

Przykładem homonimu w języku polskim jest rzeczownik *kula*, który oznacza:

1. bryłę ograniczoną powierzchnią zamkniętą, której wszystkie punkty są jednakowo odległe od środka tej bryły, 2. przedmiot mający kształt tej bryły 3. metalowy, kulisty sprzęt sportowy o określonym ciężarze, używany do miotania, 4. pocisk ręcznej broni palnej i dział oraz kula II: podpora ułatwiająca chodzenie osobom niesprawnym fizycznie; też: podpora zastępująca amputowaną nogą (Słownik Języka Polskiego PWN t. II, 2006, 353).

Rozróżnienie, jakiego dokonał leksykograf, bazuje na etymologii tego wyrazu, a mianowicie Kula pochodzi od 1) niem. *Kule*, 2) niem. *Keule*.

Przykładem homonimu w języku nowogreckim jest rzeczownik πολιτης [politis], która ma kilka znaczeń: 1) obywatel (np. art. 2 KCy, art. 4 KGr) oraz 2) mieszkaniec Stambułu. Źródłem pierwszego znaczenia jest rzeczownik πόλη [poli] oznaczający miasto, podczas, gdy źródłem drugiego znaczenia jest rzeczownik-nazwa własna Κωνσταντινούπολη (*Konstantynopol*).

Celowo zaznaczam, iż powyższa relacja homonimii zachodzi w języku nowogreckim (ujęcie diachroniczne), ponieważ w ujęciu synchronicznym wyrazy te mogą być uznane za wyrazy polisemiczne, jeśli uznamy język grecki, z jego ponad trzytysiącletnią historią, za jeden system językowy. Język nowogrecki uważa się wprawdzie za kontinuum języka starogreckiego, to jednak istnieją cechy dystynktywne, która przemawiają za odróżnieniem go od języka nowogreckiego od starogreckiego⁷⁴. Stąd w języku starogreckim rzeczownik πολιτης [politis] uznawać należy za polisemiczny (derywat od rzeczownika πόλη [poli]), a w języku nowogreckim za polisemiczny.

Z powyższych przykładów wynika, iż podawane często kryterium dystynkcji między homonimią a polisemią, jakim jest etymologia może być przydatnym narzędziem w procesie rozumienia np. tekstu źródłowego w przekładzie.

Etymologia może być też źródłem wiedzy, na podstawie którego tłumacz jest w stanie zrozumieć relacje polisemiczne w obrębie języka źródłowego. Przykładem są wyrazy zbudowane na morfemie rdzeniowym πολ [pol] w języku greckim, które zostaną wskazane szczegółowo w dalszej części artykułu. Jednak pragnę nadmienić, iż mają one wspólny źródłosłów, a mianowicie rzeczownik πόλη [poli] oznaczający miasto, a w starożytności miasto-państwo. Stąd sprawy związane z dosł. Miastem były sprawami państwowymi a nawet politycznymi, czego przykładem jest dzieło Arystotelesa Πολιτικά

⁷⁴W historii języka greckiego najczęściej wyróżnia się okres j. nowogreckiego w okresie okupacji (1600-1800 n.e.), j. nowogreckiego najnowszego (1800-obecnie) (Χριστιδης, 132, Weinsberg 1986, 10, Bednarczuk 1986, 399, 443-444, Jurewicz, 20, Tseronis 2002, 1-3, Gortych 2007, 87-89).

[politika]⁷⁵, np. πολιτεία [politia], πολιτενμα [politevma], πολίτης [politis], πολιτική [polityki] i in.

Poziomy i zakres polisemii w ujęciu translologicznym

Jak wskazano powyżej polisemia to wieloznaczność, która rozumiana jest jako wieloznaczność w obrębie jednego systemu językowego, np. języka etnicznego.

W ujęciu translologicznym ogólnie przyjętą polisemię należałoby nazwać polisemią intralingwalną, czyli istniejącą w ramach jednego języka. Wieloznaczność w języku źródłowym często wiąże się z wieloznacznością w języku docelowym tłumaczenia. Przykładem jest grecki przymiotnik πολιτικός, który w połączeniu z rzeczownikiem γάμος tworzy frazę πολιτικός γάμος oznaczającą ślub cywilny a w połączeniu z rzeczownikiem υπάλληλος tworzy frazę πολιτικός υπάλληλος oznaczającą urzędnika cywilnego (nie wojskowego). W takim zestawieniu zauważa się, że zarówno grecki przymiotnik πολιτικός, jaki i polski przymiotnik *cywilny* są wyrazami polisemicznymi w obrębie swoich języków, co jest widoczne we frazach np. *proces cywilny* – *πολιτική αγωγή*, czy *obrona cywilna* – *πολιτική άμυνα*.

Wieloznaczność istniejąca w obrębie dwóch języków może być nazwana interlingwalną i to ona występuje najczęściej w przekładzie. Polega na współistnieniu dwóch zbiorów znaczeń właściwych dla jednego wyrazu w języku narodowym, który może być analogiczny do zbioru znaczeń jednego wyrazu w jednym języku narodowym. Operacja tłumacza polega wówczas na wyborze równoległym znaczeń z dwóch zbiorów znaczeń (zbiory dwóch języków). W zapewnieniu właściwego ekwiwalentu translatorycznego pomocnym staje się kontekst, w jakim dany termin (wyraz, fraza) występuje, co potwierdza Nida (1969, 63) pisząc, że nie stanowi ona aż tak wielkiego problemu dla tłumacza, ponieważ różne znaczenia jednego słowa rzadko zwalczają się, poza tym występują w otoczeniu, które zapewnia wskaźniki do tego, aby właściwie je zrozumieć.

Polisemia w językach specjalistycznych

Zjawisko polisemii występuje również w językach specjalistycznych, które rozumiem jako *system semiotyczny bazującym na języku naturalnym* (Pytel 2004, 104) swego rodzaju wariant języka służący określonym celom komunikacyjnym. (por. Biniewicz i in. 1995, Wojnicki 1991).

Językiem specjalistycznym jest też język prawny w ujęciu Wróblewskiego (por. Wróblewski (por. Wróblewski 1948), za pomocą którego abstrakcyjny legislator formułuje prawo. Zdaję sobie sprawę, iż charakterystyka języka prawnego nie sprowadza się tylko do terminologii, jednak przedmiotem niniejszego artykułu jest tylko mały wycinek cech tego języka, dlatego skupiam się na zjawisku polisemii w języku prawnym.

Wieloznaczne terminy prawne pojawiają się w tekstach prawnych, czyli w przypadku Cypru, Grecji i Polski w konstytucjach i ustawach.

⁷⁵ Corpus Aristotelicum, 1252a do 1343a.

Problematycznymi terminami mogą być frazy zbudowane z użyciem wspomnianego już powyżej przymiotnika *πολιτικός*, który może współtworzyć następujące frazy występujące w greckim języku prawnym:

πολιτικές ελευθερίες [KGry, KCy] – wolności obywatelskie [KPI]
πολιτικό έγκλημα [KGry] – przestępstwo przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwo wojenne [KK]
πολιτικό δικαστήριο [KCy, KGr] – wydział cywilny sądu [SPI]
kodeks cywilny [KC] – *αστικός κώδικας* [KCGr]
kodeks postępowania cywilnego [KPC] – *κώδικας πολιτικής δικονομίας* [KPCGr]
partia polityczna [PP] – *πολιτικό κόμμα* [KGr, KCy]

Z powyższych przykładów wynika, iż nawet w ograniczonym zbiorze fraz i wyrazów tworzących terminologię prawną istnieje zjawisko polisemii. Wszystkie podane przykłady można nazwać terminami prawnymi, czyli takimi, jakie występują w określonych sytuacjach komunikacyjnych, np. legislator – odbiorca prawa a niekoniecznie w języku powszechnym. Mimo zawężenia obszaru znaczeń do danej dziedziny wiedzy, jaką jest prawo, polisemia jest nadal obecnym zjawiskiem. Podane przykłady występują bowiem w tekstach prawnych z zakresu prawa konstytucyjnego, administracyjnego, czy cywilnego. Tymczasem dobór należytego ekwiwalentu winien bazować na terminologii istniejącej w docelowym systemie prawnym (Jopek-Bosiacka 2006, 97).

Wnioski

Wieloznaczność w przekładzie jest jednak zjawiskiem, nad którym w ramach metodologii przekładu pragmatycznego można zapanować. Opierając się na konieczności analizy tekstu źródłowego pod kątem jego treści, właściwości stylistycznych i funkcji (Kierzkowska 2008, 75) tłumacz jest w stanie określić parametry tekstu źródłowego, jego przynależność do danej sfery życia, czy w omawianym przypadku do dziedziny prawa. Dzięki temu nie tylko rozumie wyrazy polisemiczne w kontekście w sposób, jaki życzyłby sobie legislator, ale jest też w stanie przetłumaczyć taki termin z zachowaniem znaczenia i funkcji w tekście docelowym, aby był on ekwiwalentny z tekstem źródłowym.

Niebagatelną rolę w zapewnianiu należytych ekwiwalentów odgrywają teksty paralelne (por. Kubacki 2013), ponieważ zapewnianie ekwiwalencji różnych jednostek językowych winno być zorientowane na język docelowy, również w procesie przekładu tekstów prawnych, a można to osiągnąć w oparciu właśnie o teksty paralelne (Pieńkos 1999: 182).

Z powyższych badań wynika, iż tekst prawny może przysporzyć wiele trudności w przekładzie. Językowi prawnemu nie są obce zjawiska, jakie występują w języku ogólnym a nawet artystycznym. Z tego względu niezbędna, aby dokonać właściwego tłumaczenia tekstu prawnego, obok kompetencji językowych i wiedzy prawniczej, niezbędna jest też wiedza z zakresu metodologii filologicznej i językoznawczej.

Stosowane skróty

KC – Polski Kodeks Cywilny.

KCGr – Grecki Kodeks Cywilny.

KCy – Konstytucja Republiki Cypru.

KK – Polski Kodeks Karny.

KGr – Konstytucja Grecji.

KPC – Polski Kodeks Cywilny.

KPCGr – Grecki Kodeks Postępowania Cywilnego.

KPI – Konstytucja Polski.

PP- Ustawa o partiach politycznych

SPI – Ustawa Prawo o ustroju sądów powszechnych.

Bibliografia

- Bednarczuk, Leszek. 1986. Język nowogrecki. w: *Języki indoeuropejskie*. T.1. red. Leszek Bednarczuk. s. 399-450. Warszawa: PWN.
- Biel Łucja. 2008. Legal terminology in translation practice: dictionaries, googling or discussion forums? *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, Vol. 3:1, s. 22-38. http://www.skase.sk/Volumes/JTI03/pdf_doc/BielLucja.pdf (dostęp 15.02.13).
- Biniewicz, Jerzy, Starzec Anna. 1995 Styl naukowy. W Przewodnik po stylistyce polskiej, red. S. Gajda, s. 397-430. Opole: Uniwersytet Opolski.
- Cruse, David A. 1986. *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal David, 2008, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Sixth Edition, Malden USA: Blackwell Publishing.
- Dębski, Antoni. 2006. Translatologia. Podstawowe problemy, stan i perspektywa badań, zainteresowania badaczy. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu 2*. Red. Zieliński L., Pławski M. s. 11-40. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Finch, Geoffrey. 2000. *Linguistic Terms and Concepts*. London: Macmillan Press Ltd
- Gołąb, Zbigniew, Heinz, Adam, Polański Kazimierz. 1968. *Słownik terminologii językoznawczej*. Warszawa: PWN.
- Gortych, Karolina. 2007. *Retoryka polityczna XX-wiecznej Grecji. Historyczne i lingwistyczne aspekty wybranych tekstów*. Niepublikowana rozprawa doktorska. Poznań.
- Grzybek, Joanna, 2009. Polysemy, Homonymy, and Other Sources of ambiguity in the Language of Chinese Contracts. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication 1/2009*. s. 207-216. Poznań: UAM.
- Jurewicz, Oktawiusz. 1999. *Gramatyka historyczna języka nowogreckiego*. Warszawa: PWN.
- Jopek-Bosiacka, Anna, 2006. *Przekład prawny i sądowy*. Warszawa: PWN.
- Kierzkowski, Danuta. 2008. *Tłumaczenie prawnicze*, Warszawa: Translegis.
- Kovacs, Eva. 2011. Polysemy in Traditional vs. Cognitive Linguistics. *Eger Journal of English Studies XI (2011)*. s. 3-19. http://anglisztika.ektf.hu/new/english/content/tudomany/ejes/ejesdokumentumok/2005/Kovacs_2005.pdf (dostęp 20.01.13).
- Kubacki, Artur. 2013. Teksty paralelne jako narzędzie pomocnicze przy sporządzaniu tłumaczeń specjalistycznych. *Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication 13/2013*. W druku. Poznań: UAM.
- Löbner, Sebastian. 2002. *Understanding Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- Lyons, John. 1975. *Wstęp do językoznawstwa*. Warszawa: PWN.
- Lyons, John. 1987. *Language and Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matulewska Aleksandra, 2007, *Lingua Legis in Translation*, Amsterdam: Peter Lang Publishing House.
- Nida, Eugene A., Taber, Charles R. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill.
- Palmer, Frank, Robert. 1981. *Semantics: a New Outline*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pytel, Waldemar A. 2004. Słownictwo fachowe jako identyfikator LSP. w: *Języki specjalistyczne 4*. red. Jerzy Lukszyn. s. 101-110. Warszawa: 2004.
- Tseronis, Assimakis. 2002. Diglossical past and present lexicographical practise: the case of the Greek dictionaries. *CLSL, Working Paper No. 119*. s. 1-39. Lancaster. <http://www.ling.lancs.ac.uk/pubs/clsl/clsl119.pdf> (dostęp 20.02.2013)
- Ullman, Stephen. 1962. *Semantics: An Introduction to the Science of Meaning*. Oxford: Basil Blackwell.

- van Vaerenbergh, Leona, 2009. Polysemy and synonyms: Their management in Translation Studies Dictionaries and in Translator Training. A case study. w *The Metalanguage of Translation*. s. 45-64. Amsterdam: John Benjamins.
- Weinsberg, Adam. 1983. *Językoznawstwo ogólne*. Warszawa: PWN.
- Weinsberg Adam. 1986. *Gramatyka porównawcza języków indoeuropejskich*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Wojnicki, Stanisław. 1991. Subjęzyki specjalistyczne. w *Teoretyczne podstawy terminologii* red. Franciszek Gruzca. s. 61–77. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo.
- Wróblewski, Bronisław. 1948. *Język prawny i prawniczy*, Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Prawniczej Nr 3. Kraków.
- Yule, George. 2010. *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Żrałka, Edyta. 2007. Teaching specialised translation through official documents. *The Journal of Specialised Translation (Issue 07)*. s. 74-91.
http://www.jostrans.org.issue07/issue07_toc.php (dostęp 01.02.13).
- Χριστίδης, Αναστάσιος-Φοίβος. 2001. *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Από τις αρχές έως την ύστερη Αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].